

Інтэлектуальная гульня «Я ведаю»

Т. С. Вярцейка,

настаўнік беларускай мовы і літаратуры першай катэгорыі

Здзітаўскай СШ Бярозаўскага раёна

Правілы гульні.

Гульня праводзіцца на ўзор перадачы “ Я ведаю” і складаецца з 4 тураў.
Пераможцам гульні стане той удзельнік, які набярэ найбольшую колькасць балаў.

1-ы тур: “ Так ці не”

1. Амонімы.(грэч.homos “ аднолькавы”, опума “імя”) – словы з аднолькавым гучаннем, але рознымі, семантычна не звязанымі паміж сабой значэннямі: рысь-хуткі алюр; рысь-драпежная жывёліна. **Так.**

2. Антонімы.(грэч.anti” супраць”, ”, опума “імя”) – словы з супрацьлеглымі значэннямі, якія выкарыстоўваюцца ў мастацкай літаратуры і публіцыстыцы з пэўнай стылістычнай функцыяй. **Так.**

3.Багдановіч Максім (1891-1917)-беларускі паэт,празаік, перакладчык, літаратуразнавец. **Так.**

4.Ажыны,ед. Ажыніна-маліна. (*ежевіка*).**НЕ.**

5.Байка-кароткі літаратурны твор алегарычнага зместу з павучальнай канцоўкай. **Так.**

6. Васіль Быкаў.Нарадзіўся ў 1923 годзе? (1924). **Не.**

7. “Вянок”(1913)-першы і адзіны выдадзены пры жыцці зборнік вершаў М. Багдановіча. **Так.**

8. Умоўнае скарачэнне (дап.)-дапаўненне. **Так.**

9. Умоўнае скарачэнне(інф.) інфармацыя. (*інфінітыў*). **Не.**

10. Абаяльны-обоятельный. **Так.**

4 удзельнікі з найменшай колькасцю балаў пакідаюць гульню.

2-тур “Адзіны з трох”

1. Гусоўскі Мікола. Аўтар паэмы:

1. Песня пра зубра.

2. Новая зямля.

3. Энеіда навыварат.

1. “Дудка беларуская”-першы зборнік.

1. Ф. Багушэвіч.

2. Я. Коласа.

3. Я. Купалы.

3. Слова *Абівальшчык* на рускую мову перакладаецца:

1. Обойщик.

2. Убойщик скота.

3. Работник, который обивает(реставрирует) старую мебель.

4. Назавіце аўтара, які напісаў байку “Дыпламаваны баран”.

1. Ул. Караткевіч.

2. Янка Маўр.

3. Кандрат Крапіва.

5. Зваротак –гэта...

1. Назва прадмета.

2. Слова ці група слоў, што называюць асобу ці прадмет, якім адрасавана выказванне, заклік, просьба, запрашэнне і інш.

3. Прымета прадмета.

6. “Казкі жыцця” напісаў.

1. Якуб Колас.

2. Янка Купала.

3. Янка Маўр.

7. Назавіце сапраўднае прозвішча Кандрата Крапівы.

1. Канстанцін Міхайлавіч Міцкевіч.

2. Кандрат Кандратавіч Атраховіч.

3. Іван Дамінікавіч Луцэвіч.

8. Кульмінацыя.

1. Пачатак дзеяння ў творы.

2. Заканчэнне дзеяння ў творы.

3. Момант найвышэйшага напружання ў развіцці дзеяння.

9. Гады жыцця Янкі Купалы.

1. 1882-1942.

2. 1881-1942.

3. 1882-1943.

10. Камедыя “Паўлінка.” Твор, які напісаў...

1. Янка Купала.

2. Якуб Колас.

3. Максім Багдановіч.

4 ўдзельнікі, хто набраў найболей балаў пераходзяць у трэці тур.

3-ці тур “ Хто першы”

1. Што такое пенталогія? (*цыкл твораў з пяці частак*)

2. Што такое параўнанне? (*адзін з тронаў, пры дапамозе якога дасягаецца трапная характарыстыка якіх-небудзь прадметаў, з’яў ці ствараецца яркі запамінальны вобраз*).

3. Што такое прытча? (*іншасказальны твор навучальнага характару*).

4. Што такое раман? (*эпічны твор самай вялікай формы*).

5. Колькі радкоў у санеце? (**14**).

6. Другая назва свабоднага верша. (*Верлібр*).

7. Гады жыцця Францыска Скарыны? (**1490-1551**).

8. Хто напісаў паэму “ Сымон-музыка ”? (*Якуб Колас*).

9. Што такое трылогія? (*тры літаратурныя творы, аб’яднаныя агульнасцю ідэйнай задумы, галоўных герояў і пераемнасцю сюжэта*).

10. Псеўданім Алаізы Пашкевіч. (*Цётка*).

Два ўдзельнікі, якія набралі больш балаў пераходзяць у 4-ы тур гульні.

4-ы тур. Пазнай 10 топ- урыўкаў з твораў школьнай праграмы. (Калі названы і твор і аўтар-2 балы. Кал адно з іх-1 бал).

1“... Душна ад жалезнага прагрэсу:

Дружна падразаем жылы лесу,

Траў і кветак топчам карані,

Ад зялёнай адракаемся радні... ” (*П. Панчанка* ” *Сармацкае кадзіла*”).

2. “Нейк раптам усе пачалі заўважаць высокага старога чалавека. Ён часта відзён быў на тых вуліцах, што ляжаць каля гарадскога рынку. Гэты чалавек хадзіў павольна, быццам аб нечым раздумваючы, цвёрда апіраўся на выгнутую з маладога дубка палку; і заўсёды здавалася, што ён гэта не так сабе ходзіць. а мае нейкую справу. Раней яго не заўважалі. Вельмі можа быць, што ён толькі нядаўна стаў жыць тут...” (*К. Чорны* “ *Насцечка*”).

3.”...Ірка ўбачыла яшчэ, што да нагі ў яе прыліплі кавалачкі мяккай чырвонай гліны і смалёныя аскалёпачкі ад карчоў. Збоку, на вырваным з зямлі верасе, ляжалі раскручаная белая бліскучая паперка, як ад цукерак, і шнурок - шэранькі, доўгі і тонкі, - як слівень.

Ірка ўскочыла з зямлі і пабегла саснячком да дарогі; калі і ўбачаць мужчыны, - не пазнаюць.

Яна бегла не аглядаючыся па разоры ля дарогі, бегла доўга і пачала задыхацца. Тады стала, каб перавесці дух, і ёй здалося, што за ёю нехта бяжыць. Яна пусцілася зноў і, азірнуўшыся ўжо на дарозе, ля лужка, дзе драбнеў лес і ад расцяробу пачынаўся бярэзнік, які вёў на балота ў Бярэзавец, убачыла, што ззаду бягуць алені. Бягуць з пасекі, - аж чатыры.

Пярэдні быў з рагамі-абручамі, закінутымі на плечы і ў плямах, заднія трое беглі за ім, збіўшыся ў кучку.

Ірка спынілася - сталі і яны. Дыхалі часта-часта, бакі ў іх хадзілі хадунном.

«Пазналі...» Ірка хацела выставіць руку, але пярэдні, у чорныя латы, адскочыў раптам назад, спалохаўшыся. Тады яна саступіла ім з дарогі, і яны, не зварочваючы, пабеглі расцяробам у Бярэзавец.

Больш Ірка не бачыла «сваіх» аленяў аж да зімы...(*І. Пташнікаў.* “*Алені*”).

4“...І між людзьмі такія ёсць:

Звядуць дваіх,наладзяць склоку,

А потым збоку

На цяганіну пазіраюць

І рукі паціраюць...”(*У.Корбан.* “*Малпін жарт*”).

5.”...Скурганеў бы душу чырвонцам тваім я,

Гусям,княжа,не пішуць законаў:

Небу справу здае сэрца,думка мая,

Сонцу,зорам,арлам толькі роўна...”(*Я.Купала.* “*Курган*”).

6.

“...Данік, як і кожны з малых, меў не адну, а некалькі мянушак — то Сівы, то Гусак, то Манька... Сівым яго празвалі за валасы, асабліва светлыя ўлетку, калі яны выгаралі на сонцы. Гусаком — таму, што калісьці, яшчэ пазалетась увосень, хлопцу нагнаў страху стары Міронаў гусак, Манькай у іхняй вёсцы называюць левую руку, а Данік хацеў чамусьці быць ляўшою і ўсё страшыў, крычаў: «Вось як дам табе з манькі!..» На кожную з гэтых мянушак можна было адказаць любому з сяброў таксама мянушкай, а то і пабіцца. Зрэшты, не ўсе мянушкі аднолькава прыжываюцца. З трох першых мянушак, з якімі Данік уступаў у жыццё, да хлопца прыліпла толькі адна — Сівы, і за яе Данік амаль не злаваўся...”(*Я.Брыль.* “*Сірочы хлеб*”).

7.”... Ад аўтобусага прыпынку Сцяпан не пайшоў на прасёлак, які кругам, паўз магільнік, вёў у вёску, а падаўся выганам, як бліжэй.

Таго выгану трыста крокаў, за ім — і матчын плот. Нагою адкінуўшы ў плоце штыкеціну, якая вісела на адным цвіку, Сцяпан прасунуў у дзірку сумку, паставіў за плотам, за ёю бокам пралез сам. Штыкеціну прыладзіў на ранейшае месца, быццам веснікі зачыніў.

Снегу і тут, у вёсцы, ані парушынкi, як усю дарогу ад Мінска, ні на выгане, ні ў садзе, хоць пара б ужо легчы. Падумаўшы гэтак, Сцяпан пастаяў пад яблынькаю, агледзеў, галаву задраўшы, чорнае голле, сумнае без лісця і яблык, абвёў вачыма чорную, падшэрхлую, не сагрэтую снегам зямлю, па якой вецер расцягаў бурае пакурчанае лісце, раскатаў дробныя гнілякі-яблыкі. Падышоў да старой грушы-вінёўкі. Яшчэ грушы вісели, вышэй — гусцей, ды буйныя, жаўтлява-зялёныя, нават лісце трымалася, пажоўклае. Паставіўшы сумку на зямлю, Сцяпан падскочыў, груш не дастаў, але галіну зачাপіў — дажджом сыпанулі...”(*В.Кармазаў “ Дзяльба кабанчыка”*

8.

“...Ласяня, нечакана прачнуўшыся, пачула, што нехта сюды ідзе. Хоць яшчэ мала пражыло на свеце, але ўжо адчула, што гэта тупае не той малы рудаваты, але шпаркі і спрытны, дужы ў нагах, з учэпістымі зубамі звер, які нядаўна, зваліўшы з ног, цяў яго за кумпяк, што цяпер абліваўся нечым цёплым і соладка пахім ды балюча ныў. Той звер падпоўз зусім нячутна, насупраць ветру, а пасля, як яно крыху адстала ад маці, неспадзявана выскачыў з-за кустоў, збіў з ног; тым болей гэта ішла не лёгкая даўгахвостая знаёмая ліса, якая часта блізка падыходзіла і доўга пазірала на іх, дужую маці і яго — свавольніка, і не баязлівы заяц-сусед, не буравата-шэры, з белаю мызаю барсук-валацуга, якіх маці ніколі не баялася і не адганяла, якія любілі пастаяць ля іх і самі пасля адыходзіліся. Валокся нехта цяжка, ломячы галінкі і парыпваючы, тупаючы; а пасля, калі гэтыя шаргавітыя крокі пачуліся зусім блізка, хтосьці, рассякаючы паветра, лёгка шуснуў сюды, да ягонай схованкі І пад густы лазовы куст, і ласяня, адплюшчыўшы вочы, са страхам убачыла праз папаратныя камлі амаль такога ж невысокага, толькі другога колеру — не рыжаватага, а чор-І на-белага — звера, які нядаўна разарваў яго сцягно...”

(*Г.Далідовіч “ Губаты”*

9.

“...На пераездзе першы ўчуў нядобрае баец Пшанічны. Да змяркання ён ужо выкапаў глыбокі, у свой рост, акупчык, прыладзіў на дне прыступак, каб

можна было страляць і выглядаць, а таксама яміну ўбаку, каб пры патрэбе спрытней выбрацца наверх. Пасля старанна прытрусіў хрусткім быльнягом бруствер, аддаў лапатку Глечыку, які ўсё яшчэ калупаў побач жалезінай, і, ускочыўшы, стуліўся на дне новага сховішча.

Тут было зацішна і даволі ўтульна. Кінуты на спод ахапак быльнягу засцерагаў ад зябкай сырасці. Пшанічны захінуў ім свае ногі ў стаптаных брудных чаравіках, выцер аб палу шыняля запэцканыя рукі і развязаў рэчавы мяшок. Там баец трымаў на галодны час акраец здабытага ў нейкай вёсцы сялянскага хлеба і добры кавалак сала. Ён даўно ўжо прагаладаўся і хацеў есці, але на людзях усё не наважваўся рабіць гэта, бо тады трэба было б падзяліцца, а дзяліцца Пшанічны не хацеў. Ён ведаў, што ў іншых, апроч якога кавалка чэрствага хлеба, з яды болей не было нічога, але не яго гэта клопат, хай кожны дбае пра самога сябе, а на тое, каб дбаць пра ўсіх, – ёсць начальства, хоць бы Карпенка, гэты строгі і шчыры служака. І цяпер, напрацаваўшыся і нямала згаладаўшыся, Пшанічны разгарнуў у прыцемках паперку, дастаў з кішэні складаны ножык на медным ланцужку і, адрэзаўшы палову кавалка, пакроіў яго на дробныя тлустыя скрылечкі. Астатняе ён загарнуў у газеціну і схваў на спод напакаванай рознай драбязой тарбіны...”(*В.Быкаў. “ Жураўліны крык”*).

10. “Дарога на поўнач ад горада кантралявалася інсургентамі і была небяспечнай. Таму ганцам, якія павінны былі трапіць у размяшчэнне коннага палка, даводзілася скакаць з захаду, перапраўляючыся ўнаброд праз Друць або - гэтая дарога была карацейшай, але і больш небяспечнай - ехаць поймаю ракі, паплавамі, каб потым, адолеўшы Дняпро, адчуваць сябе ў бяспецы пад аховаю ўрадавых войск.

На пяцьдзесят вёрст выгінастага рэчышча быў толькі адзін паром, вярстою вышэй ад горада. Яго нельга было аддаць у рукі паўстанцаў, якія маглі б такім чынам парушыць сувязь паміж часткамі карных войск і біць іх паасобку. З гэтай мэтай на левы, процілеглы гораду бераг Дняпра генерал Фікельмонт выслаў роту выпрабаваных у баях салдат пад началом капітана

Пора-Леановіча. Капітану не вельмі верылі як нашчадку сепаратысцкай фаміліі і ўрадженцу Магілева. Таму «ў дапамогу яму» і «на адпачынак» паставілі, таксама капітана, Юрыя Горава, карэннага русака са старой маскоўскай фаміліі...”(*У. Караткевіч .” Паром на бурнай рацэ”*)

Удзельнік, які набраў найбольшую колькасць балаў з’яўляецца пераможцам і ўзнагароджваецца граматай.

Літаратура:

- 1.Лепшыя сачыненні па беларускай літаратуры: 5-11 класы./ склад.Л.У.Амельяновіч.- Мінск: ЮниПрессМаркет,2013.
- 2.Старычонак В.Дз. Беларуская літаратура: ад А да Я. У дапамогу абітурыентам і школьнікам.- Мн.: Выш.шк.. 1998.
- 3.Беларуска-рускі слоўнік. Капылоў І.Л.,Ялынцава І.У.-Мінск: Современная школа, 2011.
4. Электронныя рэсурсы.